

pa i one vrlo rijetke, pohranjene u mletačkim knjižnicama, koje je malo koji hrvatski povjesničar dosad pregledao. Dr. Čoralić, osim naracijom, služila se i kvantitativnim metodama rada čime je postigla sadržajnu puninu svoje knjige. Bogata podacima i moderno eleborirana ova povijesna monografija predstavlja uzornu pilotknjigu takve vrste istraživanja.

Slaven Bertoša

**LOVORKA ČORALIĆ
HRVATI U PROCESIMA MLETAČKE
INKVIZICIJE**

HRVATSKI INSTITUT ZA POVIJEST, ZAGREB
2001., 195 STR.

1.

Višegodišnja istraživanja hrvatskomletačkih veza i prožimanja urodila su novom knjigom dr. sc. Lovorke Čoralić. Kao sustavna i vrlo agilna proučavateljica iseljavanja, nazočnosti i djelovanja Hrvata u mletačkoj prijestolnici, ona je analizirala i kako ga sama naziva neželjeno i prisilno dospijeće Hrvata pred mletačke istražne magistrature. Pod okriljem Sv. Oficija od XVI. do XVIII. stoljeća vodio se velik broj procesa u kojima su kao sudionici zabilježeni Hrvati.

Knjiga je nastala kao rezultat detaljne obrade povijesnih vrela, većim dijelom pohranjenih u Državnom arhivu u Veneciji središnjoj ustanovi za istraživanje hrvatskomletačkih odnosa čiji su fondovi izravan dokaz nekoć intenzivne komunikacije i prožimanja između dviju susjednih jadranskih obala. Valja naglasiti a to je uočila i sama autorica da spomenuta ustanova za hrvatske istraživače još uvijek predstavlja nedovoljno poznatu i neistraženu riznicu dokumenata.

Fond mletačke inkvizicije (Sv. Oficija) svakako je jedan od onih koji zavrijeđuju vrlo istaknuto mjesto u sklopu proučavanja hrvatskomletačkih veza. Utemeljen je da bi spriječio i otklonio svake oblike krivovjerja i drugih formi društvenog zastranjivanja. S

vremenom je prerastao u središnju ustanovu za nadzor nad vjerskim životom u čitavoj državi.

Proučavanje sudjelovanja Hrvata u istražnim procesima Sv. Oficija važno je ne samo za crkvenu prošlost, već i za poznavanje općih prilika u hrvatskim zemljama u najširem smislu riječi.

Dr. sc. L. Čoralić naglašava da se Hrvati u istražnim procesima najčešće pojavljuju kao optuženici, a rjeđe kao svjedoci. Pred inkvizicijski su sud dospjeli zbog skretanja ili sklonosti prema krivovjerju (islam, pravoslavlje, protestantizam), zbog bavljenja praznovjermem ili magijskim i okultnim činima, zbog bogohuljenja, nepoštivanja temeljnih načela katoličke crkve te zbog ponašanja koje nije bilo primjereno obnašateljima duhovne službe.

Spisi iz toga fonda Mletačkog arhiva zanimljivi su i stoga što otkrivaju podatke ne samo o već dobro poznatim reformatorima s našeg područja, nego i o onima koji su do sada ostali nepoznati.

Autorica je naglasila da se među iskazima svjedoka nalaze i izjave onodobnih vodećih predstavnika crkvene hijerarhije i javnog života u našim priobalnim gradovima, što predstavlja značajno svjedočanstvo o misaonim obzorjima njihovih nevelikih komunalnih zajednica. U tako malim sredinama svaka se javno izgovorena riječ i svaki postupak učinjen pred svjedocima mjerio prema načelima lokalnih interesa, o čemu je ovisila ispravnost ili pogrešnost glasno izgovorene misli. Zbog toga su i optužbe koje su pred mletačke istražitelje jedni protiv drugih upućivali međusobni suparnici željni stjecanja premoći na razini lokalne svjetovne ili crkvene vlasti bile vrlo dvojbene.

U analiziranim procesima nalazimo niz imena hrvatskih svećenika i redovnika, koji su bili optuženi za pristajanje uz Lutherovo vjersko učenje, ali i za nemoralno i duhovnoj osobi neprimjereno ponašanje. Vrlo su zanimljivi podaci o skandalima u župama, crkvama i samostanima, podaci o pore-

mećenim odnosima u malim sredinama, o borbi za vlast i materijalne probitke.

Kada je riječ o opisu života hrvatske zajednice u Mlecima, valja naglasiti da spisi otkrivaju od očiju javnosti uvijek dobro skrivanu životnu svakodnevicu žitelja koji su se svojim zanimanjima i načinom života često nalazili na samim granicama s marginalnim, društveno izopćenim skupinama. Pučko praznovjerje i magijski postupci (u kojima su u velikom broju sudjelovale žene) predstavljali su dio njihovog promišljanja i nadanja u bolju budućnost.

Kao ugledna državna magistratura, mletački Sv. Oficij osnovan je radi sprečavanja i kažnjavanja opasnih vjerskih zastranjenja koja su svojim širenjem mogla ugroziti stabilni poredak *Serenissime*. No, s vremenom se počeo baviti i slučajevima koji s time nisu imali mnogo veze, a autorica je naglasila da se u takvu skupinu ubraja i najveći dio procesa u kojima su sudjelovali Hrvati. Međutim, ti su procesi vrlo značajni jer svjedoče o životnim putevima i sudbinama ljudi kojima su povijesne okolnosti određivale pravila ponašanja i dovodila ih u situacije i stanja koja oni sigurno nisu bili izabrali.

2.

Smatra se da je mletački Sv. Oficij počeo djelovati u prvoj polovici XIII. stoljeća, a tog je mišljenja bio i znameniti mletački svećenik i službeni državni teolog Paolo Sarpi (1552.-1626.), žestoki zagovornik mletačke neovisnosti od papine crkvene politike. U svojem traktatu o inkviziciji iz 1613. on ističe da je tu ustanovu najkasnije oko 1249. osnovala mletačka vlada, a ne Sv. Stolica, pa se njezina neovisnost o crkvi i podložnost državnoj politici može smatrati nedvojbenom. Zapaženije djelovanje mletačka je inkvizicija imala u vrijeme širenja reformatorskog učenja po Europi, pa tako i na teritoriju Mletačke Republike. God. 1547. mletački dužd Francesco Dona (1545.-1553.) i šest mletačkih vijećnika odlučili su staroj ustanovi dodati nova obilježja i ovlasti. U nju su izabrana

trojica mletačkih plemića (nazvanih *Tre Savi sopra eresia*) kao predstavnici svjetovne vlasti. Radilo se o vrlo uglednim osobama, uglavnom starijima od 60 godina, koje su obnašale visoke državne dužnosti, a često su bile i članovi Vijeća desetorice. Bavile su se redarstvenim nadzorom, provjerom prijava, privođenjima i uhićenjima osumnjičenika. Brinule su da zakoni i dekreti koje primjenjuje Sv. Oficij ne proturječe zakonima mletačke države, spriječivale su mogućnost zlorabe prijava i nastojale da se inkvizicija ne miješa u poslove svjetovnog zanimanja. Međutim, ovo posljednje bilo je vrlo teško izbjeći.

3.

Dr. sc. L. Čoralić detaljno je proučila fondove mletačkog Sv. Oficija koji obuhvaćaju razdoblje od 1541. do 1794. Radi se o 150 fascikala u kojima se nalaze opisi više od 1 000 slučajeva. U knjizi je analizirano ukupno 53 procesa čiji su sudionici bile osobe s istočne obale Jadrana. Procesi su podijeljeni u pet glavnih skupina, a obuhvaćaju razdoblje od sredine XVI. do sredine XVIII. stoljeća.

Prvih 16 procesa odnosi se na optužbe za prijelaz s katoličke na islamsku vjeroispovijed. Najstariji dokument je iz 1591., a svi ostali pripadaju prvoj polovici XVII. stoljeća. Optuženici su pretežito bili muškarci koji su živjeli u hrvatskim područjima pod vlašću Turaka, ali su mnogi od njih proveli nekoliko godina u otomanskoj sredini, uzevši čak i islamsko ime i prešavši na islamsku vjeru. Nakon bježanja s turskog područja, a najčešće na poticaj franjevačkih i dominikanskih svećenika iz svojih rodnih mjesta, odlučili su dragovoljno doći pred inkvizicijski sud. Ti su procesi uglavnom kratki i sažeti te stilski uniformirani, a redovito završavaju izricanjem oprosta uz minimalnu duhovnu kaznu.

Druga je skupina vrlo malobrojna. Odnosi se na slučajeve dvostruke hereze, tj. prijelaz na islam ili pravoslavlje. Obuhvaća razdoblje od 1590. do 1677., a većina optuženika potjecala je s mletačkih posjeda na istočno-jadranskoj obali, koji su graničili s onim

turskim. Ti su posjedi nakon ratova i čestih promjena granice doživjeli velike demografske promjene. Procesi pokazuju kako su stanovnici graničnih područja često sumnjali u vlastitu religijsku pripadnost, zbog čega su i prelazili na drugu vjeru. Autorica je ispravno napomenula da primjeri koje spominje jasno pokazuju uzburkane životne prilike na području Jugoistočne Europe u XVII. stoljeću.

U skupini procesa vezanih za protestantizam, analizirano je devet slučajeva u kojima se spominju Hrvati, laici i crkvene osobe, a obuhvaćaju vrijeme d sredine XVI. stoljeća do 1662. Optužbe su vezane za prihvaćanje teorije o predodređenju, nepriznavanje papinog autoriteta, nepoštivanje molitava, svetih slika i obožavanja svetaca te za žestoku kritiku bogatstva crkve. Dio navedenih procesa bio je prekinut zbog nedostatka dokaza, a osude su se uglavnom odnosile na izgon s teritorija Mletačke Republike.

Poglavlje o magiji i praznovjerju obuhvaća analizu 13 slučajeva u razdoblju od 1582. do 1722. U njima se Hrvati pojavljuju kao optuženici ili svjedoci. U većini slučajeva protagonisti su bile žene koje su stanovale u siromašnim četvrtima mletačke prijestolnice, a komunicirale su s pripadnicima istog društvenog sloja. Iz procesa se može saznati mnogo podataka o kulturi stanovanja, materijalnom stanju, načinu života i duhovnim obzorjima ljudi koji su se nalazili na marginama društva.

Posljednja se skupina odnosi na procese vezane za skandalozno ponašanje, poligamiju, zabranjene knjige i bogohuljenje, a obuhvaćaju razdoblje od 1573. do 1744. Autorica je uočila zanimljivu pojavu da se većina procesa protiv svećenika (pokrenutih zbog ponašanja koje nije bilo sukladno funkciji koju su obnašali) nije završila izricanjem presude, vjerojatno zato jer su predstavnici crkvene vlasti htjeli spriječiti da skandali koji su izbili na vidjelo ne poprime još drastičnije oblike i ne ugroze religijski život grada.

Tema o Hrvatima u procesima mletačke inkvizicije samo je jedan od aspekata

višeslojnih mletačkohrvatskih odnosa, koji otkriva dosad nepoznate pojedinosti iz te problematike.

U svojoj konačnoj valorizaciji problematike, dr. sc. L. Čoralić je naglasila da procesi o kojima je pisala nisu suhoparni dokumenti, nego dragocjena vrela koja jasno svjedoče o životu ljudi u uvjetima u kojima su zakoni određivali njihove životne puteve i utjecali na njihove sudbine.

Nova knjiga dr. sc. Lovorke Čoralić predstavlja osebujno djelo koncipirano kao "građa s komentarom", kao bogata riznica dokumenata (integralno transkribiranih u talijanskom izvorniku) s opširnim registima i komentarima. Sama po sebi ta knjiga predstavlja važan historiografski prinos, no, ujedno, i snažan poticaj za daljnja istraživanja, daljnja proširivanja tematskih granica, daljnje znanstvene izazove.

Nastojanja dr. sc. L. Čoralić ugledala su svjetlo dana zahvaljujući Hrvatskom institutu za povijest i zagrebačkom nakladniku "Dom i svijet", ustanova bez čijih vrijednih izdanja hrvatska povijesna znanost ne bi mogla činiti svoje sve veće iskorake.

Slaven Bertoša

**NENAD MOAČANIN
SLAVONIJA I SRIJEM
U RAZDOBLJU OSMANSKE
VLADAVINE**

HRVATSKI INSTITUT ZA POVIJEST
PODRUŽNICA ZA POVIJEST SLAVONIJE,
SRIJEMA I BARANJE
SLAVONSKI BROD 2001.

Krajem prošle 2001. godine iz tiska je izašla knjiga Nenada Moaćanina: "Slavonija i Srijem u razdoblju osmanske vladavine". Nakladnik je hrvatski institut za povijest, Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje. Riječ je o trećoj po redu knjizi iz biblioteke Croatica-Slavonica, Simiensia et Baranyensia.

Kao što autor navodi u predgovoru, tema knjige dijelom odgovara i naslovu njegove

H I S T O R I J S K I
Z B O R N I K

GODINA LV
ZAGREB 2002.

UDK 93/99
ISSN 0351-2193
Historijski zbornik, god. LV, str.1-296, Zagreb 2002.

Izdavač
Društvo za hrvatsku povjesnicu

Redakcijski odbor
Slaven Bertoša
Mirjana Gross
Ivan Kampuš
Franko Mirošević
Ivica Prlender
Tomislav Raukar
Petar Strčić
Josip Vrandečić

Glavni i odgovorni urednik
Ivica Prlender

Članci i rasprave iz časopisa Historijski zbornik su referirani u publikacijama:
ABC Clio
Historical Abstracts
America: History and Life

Adresa uredništva
Društvo za hrvatsku povjesnicu, Odsjek za povijest Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, 10000 Zagreb, I. Lučića 3, Hrvatska

Časopis izlazi jednom godišnje

Izdanje časopisa sufinancira Ministarstvo znanosti Republike Hrvatske

Tisak:
Horetzky